

Le Korbizjē skolniece

Ivars Strautmanis

...«Kristāltīra modernās arhitektūras celtnē – kā metafora Veras Jansones profesionālai dzīvei un darbam.» tā par Kalifornijā dzīvojošās latviešu arhitektes pašas projektēto savrupmāju rakstīja Latvijas arhitektu biedrības kopraksts. Pasaules karš pārtrauca jaunās arhitektes iecerēto dzīves ritmu. Bēgļu gaitas veda Veras Jansones – Latvijas Universitātes profesoru – ģimeni cauri Leipcīgai un Vīnei. Šis ceļš nebija bez zaudējumiem – gāja bojā tētis un māte. Tomēr kara beigās Verai laimējās, viņa nonāca Parīzē un, pateicoties franču licejā gūtajai valodas prasmei un teicamai profesionālai izglītībai, tika uzņemta slavenajā *École des Beaux Arts*. Te rodas necerēta iespēja studēt un strādāt lielā franču arhitekta Le Korbizjē vadībā.

Draudzīgā radošā gaisotnē veicina turpināt jau Rīgā prof. E. Štālberga meistardarbnīcā aizsāktās studijas: Vera izpelnās 3 godalgas un ar lielu sajūsmu ķeras pie diplomdarba *Une maternité* (dzemdību klinika), ko izstrādā Le Korbizjē vadībā. 1950. gadā tiek saņemta stipendija AAUW studijām ASV.

Vera Jansonei šī amerikāņu stipendija nodrošināja iespēju pārcelties uz Amerikas kontinentu, turklāt vēl papildināties pie otra modernās arhitektūras metra – Mīsa van der Ruā darbnīcā Ilinoisas Tehnoloģiskajā institūtā. Izšķiršanās nebija viegla, bija jāpamet draugi Parīzē, pasaules mākslas un zinātnes centrs, draudzīgā gaisotnē Le Korbizjē darbnīcā un jāpārceļas uz Čikāgu pie Mīsa, šī dzelzs un stikla celtniecības pravieša. Pasaulē nav daudz arhitektu, kam būtu laimējies strādāt pie abiem modernās arhitektūras dižgariem. Pēc trim semestriem Mīsa van der Ruā piešķir viņai *Master of Science in Architecture* grādu.

Paralēli viņa strādā pie dažādiem pilsēt būvniecības projektiem, kas saistīti ar Čikāgas ekstensīvu apbūvēto rajonu atjaunošanu. Kā atceras pati autore, «te varēja iemiesot Le Korbizjē idejas – būvēt *gaismas pils* – dāru vidū ieprojektētas daudzstāvu dzīvojamās mājas». Ņujorkā, kur kopā ar savu dzīvesbiedru Frederiku de Fišeru profesionālo darbību uzsāka Vera Jansone, viņai paveras iespējas strādāt pasauleslaveni arhitektu birojos. Pie L. J. Serta

tiek risinātas Bogotas plānojuma problēmas, pie *Skidmore – Owings – Merrill* izstrādāti konkrēti projekti Ņujorkai un Bogotai, pie Zekendorfa pirmie lielle tirdzniecības centri dažādām ASV pilsētām.

Vēlāk Jansonu de Fišeru ģimene pārcēlās uz Kaliforniju. Arī šeit Vera Jansone darbojās vairākos lielos arhitektūras projektēšanas birojos – pie Viktora Graena viņa projektē *Fox Plaza* – 32 stāvu biroju un dzīvojamo kompleksu, kā arī vairākas citas daudzstāvu kantoļu ēkas. Iekarojot savu vietu vietējo arhitektu – vīriešu – vidū, Vera iegūst tiesības strādāt par vadošo plānotāju (*senior designer*) un atbildīgo arhitekti slimnīcu Sanfrancisko un Frenzo projektējumā. Tā arī vairāku lielu komerccentru projektēšanā Kalifornijā un Havaju salās. Interesanti atzīmēt, ka viņa piedalās arī ASV vēstniecības ēkas projektēšanā Maskavā, kura VDK noklausīšanās akciju dēļ vēl līdz šim nav pabeigta.

«Ābu klasiķu (Le Korbizjē un Mīsa van der Ruā) absolūtisms, adaptēts Ziemeļamerikas arhitektūras un dzīves labklājības ietekmē,» tā par Veras Jansones darbiem 1990. gadā rakstīja LAB *Kopraksts*.

Starp citu, Vera Jansone ir pirmā latviešu arhitekta, kas 1961. gadā iegūst prakses tiesības Kalifornijā. Aizstāvot sieviešu tiesības savā profesijā, viņa nodibina stipendiju pie ALA organizācijas latviešu sievietei, kura studē arhitektūru vai medicīnu.

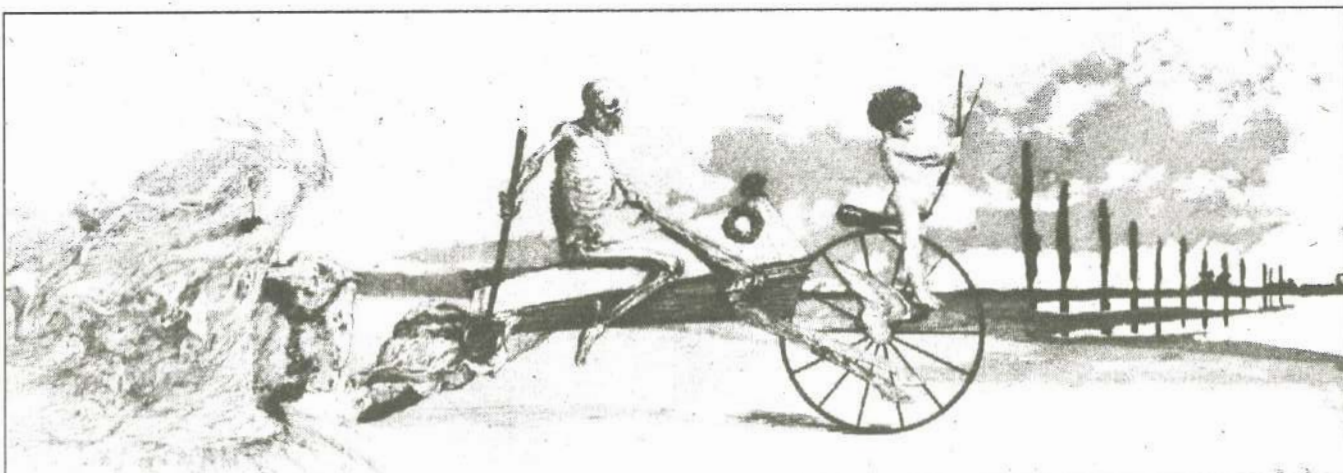
Vēlākos gados viņa aktīvi līdzdarbojās ASV Rietumkrasta arhitektu dzīvē, gan lasot lekcijas Sanfrancisko *City College*, gan pēc *Board of Architectural Examiners* piedaloties licences eksāmenu struktūras radīšanā Kalifornijas arhitektiem.

Viņas raksti un darbu publikācijas sastopamas žurnālos *Architecture d'Anjou d'Inni*, *Schweizerische Bauzeitung*, *Bauen und Wohnen* u.c.

1987. gadā, atzīmējot sava skolotāja nopelnus, Vera Jansone organizēja konferenci, veltītu Le Korbizjē 100 gadu jubilejai.

Pēc ilgiem gadiem pirmo reizi Vera Jansone atkal ir Rīgā.

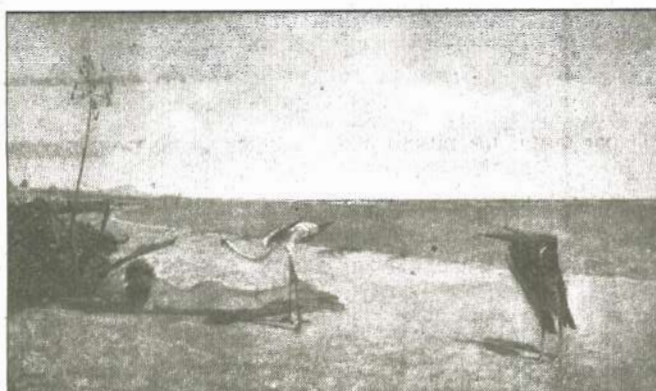
4. jūnijā plkst. 10 viņa viesosies RTU Arhitektūras fakultātē ar lekciju *Le Korbizjē daiļrade un 5. jūnijā plkst. 17 – Latvijas Arhitektu savienībā stāstīs par saviem darbiem.*

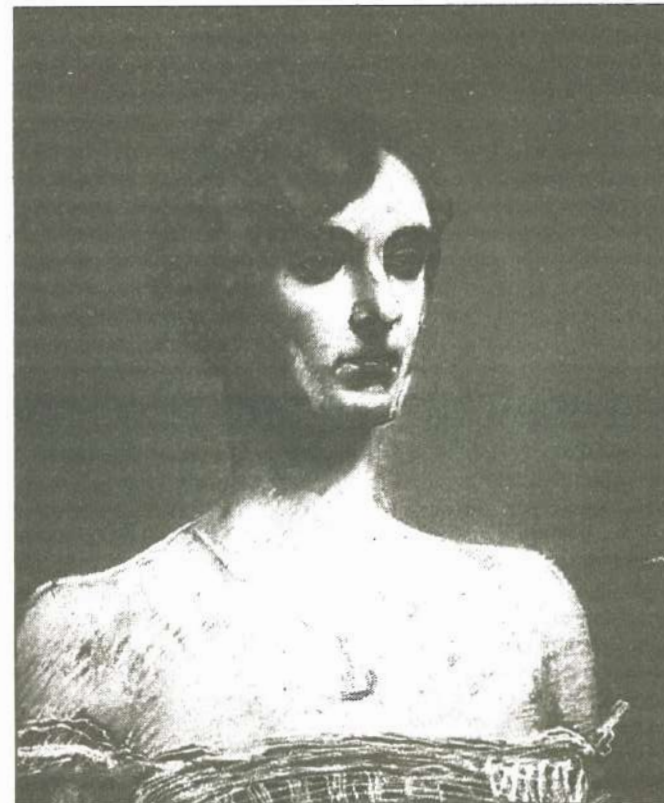
Makss Klingers. «Mila, nāve un viņaspaule».

Sirēna.

Vēstniecība.

Kundzes portrets.

Nozīmīga izstāde

Lolita Timofejeva, Boloņa

Ferrārā *Palazzo dei Diamanti* zālēs līdz 16. jūnijam ir skatāma Maksa Klintera (1875–1920) izstāde. Ekspozīcijā vairāk nekā 400 vācu mākslinieka darbi – gravīras, zīmējumi un skulptūras.

Izstāde Ferrārā nav organizēta nejauši, jo tieši šajā pilsētā Džordžo De Kiriko, būdamas Klintera un Arnolda Boklina darbu ietekmē, prāvā rakstā «Glezniecība un zīmējums» formulēja tā devēto metafizisko glezniecību.

De Kiriko ātri uztvēra Klintera darbu būtību: «Maksa Klintera darbi (it īpaši oforti) pārsteidz ar prātniecisko iedomu pasauli. (...) No pirmā acu uzmetiena cilvēkiem, kuriem ir maza skaidrība par metafizikas smalkumiem, viņa darbi var šķist paradoksāli, bezjēdzīgi. Tomēr viņa mākslas pamatā ir skaidra, stipri jūtama realitāte, kas nepazūd murgos un neskaidros maldos.»

Klinters ir vienmēr turējies pie «totālās mākslas» idejas, proti, glezniecības, tēlniecības, mūzikas sakausējuma. 1905. gadā Klinters Florencē iegādājās *Villa Romana*, kurā apmetās vācu mākslinieku asociācija *Mākslinieku māja*. Tā bija ļoti kosmopolitiska. Šī villa ar laiku vāciešiem kļuva tikpat

nozīmīga kā frančiem *Villa Medici*.

Villa Romana ir Klintera sapņa par totālo mākslu iemiesojums. Atšķirībā no *Villa Medici*, kur izstādīja tikai franču māksliniekus, tā bija pieejama arī citu tautību māksliniekiem.

Apcerējumā «Glezniecība un zīmējums» Klinters raksta, ka zīmējums izsaka autora subjektivitāti un nav pakļaujams nekādiem rupjiem rāmjiem, viņš salīdzina šo mākslas veidu ar dzeju un mūziku.

Vienai no darbu sērijām Klinters devis nosaukumu *Opuss*, acimredzot sava iemīļotā Šumaņa ietekmē. Ir zināmas arī viņa ciešās saites ar Brāmsu un darbu cikls ar nosaukumu *Bramsphantāsie*.

Klinters reiz atzinies: «Bezgalīgi milu Šumaņa mūziku un domāju, ka esmu ļoti ietekmējies no viņa kompozīcijām – tik lielā mērā, ka nespēju to izskaidrot.»

Tātad Klinteram ir bijušas ciešas garīgas saites gan ar mūziku, gan literatūru. Te skaidri saskaņā viņa centieni kopt «totālo mākslu». Musdienīgā koncepcijā tiek lietots termins kontaminācija, šis termins, analīzējot Klinteru, tiek lietots visbiežāk.

Klinteru modernajā mākslā izceļ gravīru cikls,

kuru «galvenais tēls» ir sievietes cimd – fetišs un garāmskrejošās satikšanās simbols.

Satikšanās skritujslīdu laukumā. Stāsta, ka viņš gājis turp ar savu draugu – arī mākslinieku, un kāda skais-ta brazīliete slidojot nometusi cimdus. Tā ir radies pirmais cikla darbs – Klinters attēlo sevi jauna cilvēka veidolā. Jaunais cilvēks paceļ dāmas cimdus. No šā brīža mākslinieks – ar savu vēlmi pēc nepazīstamās un neaizsniedzamās sievietes un tādus vienkāršu atribūtu kā cimdus – piešķir dzīvību sapņiem, murgiem, zemapziņas vēstījumiem, kuros pats kļūst par līdzdalībnieku. Šo pirmo cikla darbu *Parafrāze par cimdus* Klinters rada 1881. gadā, kad viņam ir 24 gadi. Turpmākajos darbos cimdus tiek fetišizēts, eksaltēts, apveltīts ar simbolisku nozīmi. Viņš attēlo cimdus gan kā rāpojošu reptili, gan kā kaut ko dārgu un tuvu, ko no rokām izrauj plēsīgs putns.

Klinters ir atkāpies no tai laikā valdošā akadēmisma – tie ir viņa galvenie nopelni. Mākslinieks spēra soli uz priekšu, gleznojot plašiem triepieniem, piešķirot krāsai formu. Darbos, kas redzami *Villa Albers* (Vācijā), ļoti skaidri ir saskatāmas viņa zināšanas par franču impresionistiem. Klinters

bija viens no pirmajiem vācu māksliniekiem, kas izprata impresionistus.

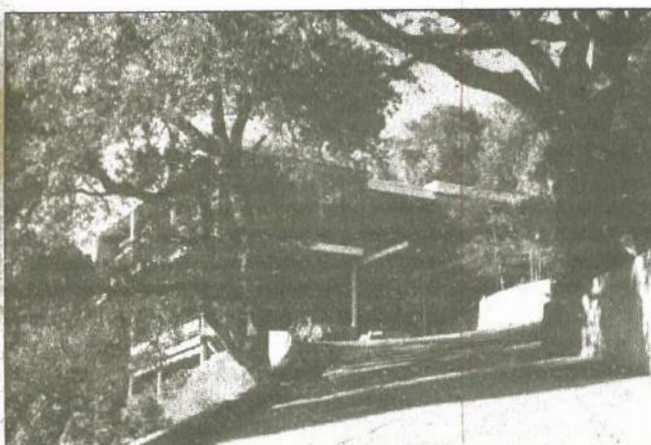
Klintera dzīves laikā tika izcelta vienīgi viņa grafika, viņa glezniecība un tēlniecība netika novērtēta. Uzskatīja, ka brīvību un atraisītību mākslinieks atradis tikai zīmējumā un gravūrā, kur savu fantāziju viņš novedis līdz ekstremālismam.

«Simbolisma tēva» glezniecība bieži tika pat apsmieta.

Šopenhauers ir teicis, ka ģenijam ir nepieciešama fantāzija, lai redzētu ne tikai to, ko reāli radījusi daba, bet arī to, ko tā ir pūlējies radīt, bet nav radījusi līdz galam.

Klinters mums atklājis neaptveramu pasauli, kurā realitāte un fantāzija viena otru papildina un eksaltē. Vienā un tai pašā laikā un telpā sadzīvo fantastiskas figūras, pagātne un tagadne, vienā gravūrā sadzīvo dažādas tehnikas. Klintera spēja kontaminēt jeb kombinēt piešķir viņa darbiem neapmierinātības un daudzpusības auru, tie izraisa noslēpumainības, neierobežotības un nenoteiktības sajūtas.

Māksliniece Kēte Kolvica atvadu runā Klintera bērēs teikusi: «Tu pieskāries visiem dzīves reģistriem, uzturot sevi varenību, spozmi un skumjas, un tu to interpretēji mums. Paldies tev par to.»

Rezidence Kalifornijā.